

AVSTRIJSKI MONITORJI NA DONAVI

Siena in to in ono.

Spisal profesor Andrej Plečnik.

Pozno zvečer me pripelje vlak v Sieno. Mrzlo je bilo, četudi je bilo na meji med marcem in aprilom. Nisem mislil, da je tudi v Italiji tako strupeno mrzlo in da zna mrzel veter pošteno pihati. To je bilo leta 1906., ko sem celo v Bologni dobil sneg konec marca. Ker sem moral par ur čakati na vlak, sem porabil to priliko in se peljal s tramvajem na pokopališče. V zatišju v senci med dvema zidovoma je ležal precej velik kup snega. Zavil sem se v Sieni dobro v odejo in zaspal, da morem drugi dan pošteno porabiti, da si ogledam vsaj povrhu znamenitosti. Da bi z užitkom vse točno preštudiral, bi bilo treba treh faktorjev: prvič denarja, drugič časa, tretjič vsaj enega ali dveh tovarišev. Sam potovati je samo za kratek čas prijetno; dalje časa biti v tujem kraju čisto sam nase navezan, sam hoditi po cerkvah, si ogledovati palače, obiskovati galerije in umetnine, to tako utruja dušo in telo, da bi tega ne hotel večkrat ponavljati.

Bilo je veliki četrtek; pa to se ni poznalo ne na cesti, ne v cerkvah; cerkve so bile prazne, razen

stolnice. Cerkvenci in dečki pomočniki so le ropotali, ker so skupaj znašali pri kakem oltarju cvetlice in sveče. Vse to postavljajo po tleh — kot nekak surogat naših božjih grobov. — Najprej grem gledat to, kar me je že davno vleklo v Sieno, stolnico. Človek obstrmi, ko jo zagleda zunaj, strmi, če gre okoli nje; obstrmi in se ne more nagledati, če stopi vanjo. Zidana je v gotiškem slogu in v gotovih ozirih nadkriljuje svojo sestro, stolnico v Orvietu. Gledé fasade seveda ne, orvieška je mnogo dragocenejša nego sienska.

Sienčani so hoteli pokazati, da so verni katoličani, da so svobodni, bogati republikanci, zato so jeli zidati cerkev. To je bilo v začetku XIII. stoletja. Mestni očetje so se zavzeli za štavbo. Zidali so in zidali več nego 100 let. Vsak mojster je kaj svojega pridejal; slednjič po 100 letih se mestni očetje ojunacišo, nezadovoljni s takim zidanjem, pokličejo novega arhitekta, ki pravi: Glavna ladja cerkve bodi v novi stolnici prečna ladja in cerkev naj bo zidana v gotiškem slogu. Pozneje so se Sienčani zopet

vrnili k staremu načrtu; in tako so delali, dokler niso dozidali svoje stolnice v XVI. stoletju.

Fasada orvieške stolnice ima vse polno čudovito fino izdelanih reliefov, cele zgodbe sv. pisma, in nad njimi v najlepših barvah narejene mozaike. Fasada sienske stolnice je krasna po svoje: obložena je od vrha do tal z dekoracijo, izdelano z največjo skrbnostjo v italijanski gotiki. Kamor pogleda oko, najraznovrstnejše vrste marmorja, povsod stebrički, kipi, mozaiki, stolpiči. Troje duri, ki vodijo v cerkev, so enako velike in imajo šilasto nadstrešje nad seboj; nad durmi so šilaste arkade, nad arkadami v velikem četverkotu okroglo okno, v njem je slikana na steklu zadnja večerja. Fasado krasi marmornati kipi treh sienskih svetnikov, par reliefov iz pozlačenega bronca in mozaiki, ki predstavljajo rojstvo Kristusovo, Marijino vnebovzetje. To se nekako skriva pred skrbno izdelanimi gotiškimi ornamentami, tako da se cerkev vidi na prvi pogled kot narejena iz belega sladkorja, vse drugače jasnega in veselega, nego je fasada znane milanske stolnice. Vtis te bele fasade je čisto vesel, rekel bi, skoraj premalo resen. Fasada nas kliče in vabi: Hilarem datorem diligit Deus — Bog ljubi take, ki ga radi z jasnim, vedrim obličjem pridejo molit. — Veseli, polni lepih nad stopimo v stolnico.

Malo nas moti živahno početje cerkvencev in dečkov, ki tekajo sem in tja, se glasno pogovarjajo in urejajo okoli glavnega oltarja, česar je treba za slovesno mašo. Par duhovnov izpoveduje nekaj gospe in gospodičen, prilično vsake pol ure obhajajo par vernikov. Sienčanom se nikamor ne mudi, ob devetih in še pozneje je par gosposkih izpovedenk čakalo pri izpovednici; Italijan menda pozno vstaja in hodi pozno spat.

Pogled po stolnici, ko vanjo stopiš, je zelo lep; dober vtis, ki ga dobiš zunaj, se poveča v cerkvi, se ne razblini. Celoten vtis je gotovo bolj zadovoljiv nego v Orvietu. V oči bode in moti pasasto zidovje tu, kot v Orvietu. En pas okoli vseh sten je črn marmor, drugi bel, in tako gre do vrha; celo stebri, deleči ladjo v tri dele, so pasasti. Mislil sem si, toliko marmorja ste imeli, da ste se z njim igrali. Polovica cerkve do stebrov je skoraj romanska, ker so stebri zvezani med seboj s polkrogom. Od stebrov naprej je cerkev gotiška; obok je sinje barve z zvezdami. Pred presbiterijem je kupola; kor je skozinsko gotiški.

Pri vhodu v cerkev sta dva kropilnika, tako lepo, umetno, živahno narejena in ornamentirana, da je veselje pogledati ju. Rad bi videl, da bi si naši domači mojstri ogledali par italijanskih kropilnikov. Kropilniki so pri nas trdi, mrtvi, okorni; Italijan vse zaokroži, poživlji, ornamentira, simbolizira. Če vza-

mem kapljo vode iz okornega kropilnika, če stojim ob takem nerodnem kropilniku, kaj si morem misliti zraven? Nič. Če stojim ob kropilniku s simboli, dekoracijami, se zamislim, se vprašam, kaj to pomeni. Kropilnik, primerno simbolično ornamentiran in z lahkotno eleganco izdelan, pripravlja dušo na to, kar se godi v cerkvi. Že pri vhodu, pri kropilniku se spomnim: Introibo ad altare Dei — grem v cerkev, počastit Najvišjega.

Znan ali pravzaprav slaven je tlak sienske stolnice. Ne vem, če ima zlepa kaka druga cerkev kaj tako dragocenega. Ves tlak je iz temnosivega marmorja, razdelili so ga v 58 oddelkov; v en oddelek so narisali eno samo človeško podobo, v drug celo skupino, v tretji grb itd.; obrise teh podob in skupin so vklesali v marmor in položili noter raznobarvne tenke ploščice marmorja; ene črte so z belim, druge s sivim in še druge s črnim marmorjem vložene. V les vložene podobe sem pač že videl; da se dá v marmorju kaj takega narediti, nisem vedel. Škoda je to, da je to čudovito lepo delo, ki ga je bilo treba delati skoro 200 let z največjo natančnostjo in potrpežljivostjo, vse leto pokrito z lesenim podom. Le posamezne kose gravitetični cerkvenec privzdigne, da lahko občuduješ v marmor vtisnjene umetnine. Seveda je treba šteti lire, ki se na Laškem hitro tajajo. Ne vem, kako to, da je bil pod kupolo in na desno in levo od nje leseni tlak privzdignjen; lahko sem si natančno ogledal podobe, izdelane v najfinejših marmornatih konturah. Tako n. pr. sem videl Vero, Upanje, Ljubezen, Religijo, daritev Jeftejevo, cesarja Žigo; v stranski ladji petere Sibile; celo tla pred trojnimi vratmi zunaj cerkve imajo lepe podobe; pred glavnim vhodom sta vdolana v tla cestninar in farizej, pred stranskimi vratmi dve vazi, ena z žolčem, druga z medom. Cestninar in farizej pred vhodom — to je pametno.

Naj mi bo dovoljena opazka. Na Italijanskem je po cerkvah povsod kamen, in sicer naravni kamen, uporabljen za tlak. Velike kamenite plošče, enobarvne ali v različnih barvah; ali mozaik; ali so narejene velike geometrične oblike, masivno delo. Kaj takega je monumentalno, je dostojno hiše božje, harmonira z vzvišenim namenom cerkve. Pri nas pa imamo skoro v vseh cerkvah in kapelkah bledorumeni šamot; kranjska dežela in sosednja primorska imata dovolj kamna, ki se da dobro, prav dobro obdelati; kraški, istrski kamen so vozili v Berolin, tam tvori podstavek in sokel nemški državni zbornici. Čemu si pa pomagamo doma s tujim fabrikatom? V presbiteriju imajo šamotna tla velikrat precej neokusno borduro; to ni ne monumentalno, ne lepo. Šamotna tla z borduro niso za cerkev, najmanj za njen presbiterij, marveč za kuhinjo in za kopalno sobo.

Velika imenitnost sienske stolnice je prižnica iz XIII. stoletja. Prižnica stoji na petih, šestih krasnih stebrih, podlaga stebrom so levi, ki jih nosijo. Prižnica ni tako majhna nego so naše, nego je prostorna, da se lahko izprehajaš v njej. Ne en košček prižnice in ne delec stopnišča ni prazen, vse je ornamentirano, in kako čudovito lepo. Nad kapiteli stebrov so skulpture, ki poosebljajo čednosti, evangeliste, preroke. Prižnica je osmerokotna, in sedem njenih strani ima umetniške reliefe: rojstvo Kristovo, Kralji molijo Jezusa, Marijino darovanje, umor otrok v Betlehemu, Jezusa križajo, Jezus sodi svet na sodnji dan. Motivi, ki so na fasadi stolnice v Orvietu, so tukaj visoko na prižnici. Mojster Nikolaj, ki jih je delal, je moral biti zelo veren človek, ker še danes po tolikih stoletjih tako močno vplivajo na gledalca; v njih je vse naravno, žalost in veselje, in nadnaravno, upanje in ljubezen; nič afektiranega prisiljenega, maniriranega. V naših cerkvah močno pogrešam — od navadnega trdega lesenega svetnika do celih skupin in reliefov — naravnega izraza notranjih čutil. *Justus ex fide vivit* — pravični živi iz vere. Kipar umetnik tudi: *ex fide*.

Razen sienske prižnice sem videl še druge, precej znane: zelo lepa je v Pizi v baptisteriju, v Pistoji v cerkvi sv. Jerneja, iz belega marmorja; tudi v cerkvi sv. Andreja v Pistoji je imenitna prižnica in prižnica v cerkvi sv. Lovrenca v Florenci; a zdi se mi, da jih imajo bolj za parado; mogoče, da jo rabijo v Pistoji; v Sieni je ne rabijo. Vsaj ta veliki četrtek, ko sem bil v stolnici, je slavnostni govornik vpričo zelo številnega duhovenstva govoril iz nizke, lesene prižnice. In to je razumljivo pri velikih dimenzijah italijanskih cerkvâ in pri pičem številu poslušalcev.

Duhovni, imenitnejši in navadni, prihajajo po po cerkvi gor s karakterističnim klobukom v roki in stopajo v zakristijo; presbiterij, kor je odprt, dečki in odrasli letajo semintja in pripravljajo za sveto mašo. Pri nas gre to vse precej bolj mirno. Grem v presbiterij v nadi, da me ne odslovê. Ogledal sem si veliki oltar in sedeže za kanonike. Oltar ima na poseben način narejen tabernakelj, ki je iz bronâ in 750 kg težak. Naši tabernakeljni so koj nad menzo, duhoven lahko vratca odpre, če stoji ob menzi. Ta tabernakelj pa je visoko gori nad celim oltarjem in njegovim nastavkom, dejal bi, v podobi velike urne; ne sloni na oltarju krepko s celo plo-skvo, nego plava v zraku in je s spodnjim vratom v oltar vdelan. Name je napravil navzlic solidnosti vtis, kot da se lahko zvrne in da se kdo ponesreči. Motiv je originalen; angeli ob strani, držeči svečnike, so lepi, imenitni, vendar se mi zdi, da originalni motiv ni praktičen.

Vse drugače se gledalec obveseli lepih stolov za kanonike in za škofa. Stoli sami na sebi so imenitna kompozicija; intarzije zadaj na naslanjaču so prave umetnine. Pregledal sem sicer vse, a pre-naglo, tako da ni mogoče popisati tega finega dela, ki je umetnik moral imeti železno vztrajnost in ne-primerno veliko potrpežljivost ž njim. Ampak pri-jetno se sedi v takem kanoniškem stolu.

V levi stranski ladji je lep oltar družine Picco-lomini, posvečen sv. Janezu. Meni se zato dopade, ker ima bogato ornamentiko, pet kipov Michelangela, a je vendar miren; nikjer nič ne vpije, nič ni pre-tiranega na njem; nastavek na menzi je primerno velik, a na zid naslonjen, skoraj nič ga ne gleda vun. Takih in podobnih oltarjev sem videl precej veliko v znani florentinski cerkvi s. Croce; en oltar bolj preprost kot drugi, a eden ima lepšo obliko kot drugi; okviri okoli podob so včasih klasično lepi, četudi so navidez enostavni, skoraj neznatni. Ko sem hodil po cerkvah, sem velikrat rekel pred kakim oltarjem: Kar odnesel bi te domov, takega kot si, in te postavil v to, v ono cerkev. Ali pa sem se jezil: Kakšne spake so velikrat naši oltarji; včasih dišê po čudnih oblikah budistovskih svetišč; izmiš-ljajo si načrte, umetniki, arhitekti, inženirji, kamno-seki jih za drag denar rišejo, a niti pojma nimajo, kaj je katoliški oltar. Kako naj kdo napravi lep oltar, če prav nič ne ve o katoliškem bogočastju! Sem pridi, ti, ki oltar delaš, preriši oltar, takega napravi doma in ga postavi v cerkev; kopija klasičnega ori-ginala bo izobrazila tvoj okus, bo dala ljudem nekaj estetičnega čuta in veselja, da polagoma spravimo iz cerkva neznansko velike oltarje z nastavki, ki se jih človek boji, da ne padejo nanj.

Koj zraven tega prelepega oltarčka so vrata v nekako knjižnico. Cerkvenc ali drug custode, ne vem, je bil koj pripravljen za liro odpreti dvorano. Vhod je lep, krasni pilastrî, bronasta vrata, vsa dekora-cija prijetno vpliva. Notranjost imponira skozinskoz. Spodaj so lepe koralne knjige, polne miniatur, na-brane po samostanih vse Italije. Človek gleda te velike, z nepopisno trudoljubivostjo napisane foliante s tako srčno zadovoljnostjo, s takim veseljem kot one v knjižnici sv. Marka v Florenci. Deloma še bolj. Nabral je namreč te knjige kardinal Piccolo-mini, poznejši papež Pij III., da počasti spomin svo-jega ujca, papeža Pija II., ki je vladal 1458.—1464. — Bolj znano je njegovo ime Enej Silvij. Rojen je bil v Sieni in je študiral na domači univerzi. Od tam prišel na baselski koncil kot nasprotnik papeža Ev-gena IV., postal tajnik protipapeža Feliksa V. Kmalu nato je stopil v cesarsko službo Friderika III. in je mnogo deloval za poboljšanje cerkvenih razmer v nemškem cesarstvu. L. 1447. je postal škof v

Trstu, čez tri leta škof v rojstnem mestu. — Ni ga bilo sram javno preklicati svoje prejšnje zmote na baselskem koncilu. Izdal je pismo Retractationum, v katerem slovi lepi, odkritosrčni stavek: „Aeneam reiicite, Pium recipite.“¹ Iz vse duše se je zavzel za boj proti Mohamedancem. Evropski vladarji in narodi se mu niso odzvali. Hotel je zato sam poizkusiti izpreobrniti turškega sultana. Preden more izvršiti ta sklep, uporabi vse svoje dohodke, da zbere ladje, s katerim hoče nad sovražnike. Zadene ga tragična usoda. Na smrt bolan se privleče do Ankone. Z ekspedicijo ne more. Vidi svoje ladje, za katero je vse žrtvoval, a umre 14. avgusta.

To je dvorana, posvečena spominu tega velikega, plemenitega moža.

SRBSKA SKUPŠTINA V BELGRADU

Nad omarami, polnimi knjig in pergamentov, je 10 slik na presno, katere je napravil Pinturicchio in ki pripovedujejo življenje Eneja Silvija ter Pija II. Nekatere teh slik so mi vedno pred očmi, tako lepe so. Slikar, rojen v Perugiji, je bil mojster v barvah; vse je svetlo, veselo; arhitektonika in narava, ki dela ozadje, se sklada s skupinami v harmonično celoto. Živo se spominjam prve slike: Mladi Enej jaha na koncil. Kdo bi ga ne bil vesel, na belem konjičku! — Ali pa oni slik: kako je posvečen od Evgena IV., kateremu je svoj čas nasprotoval, v nadškofa; kako pripelje cesarja in njegovo zaročenko Eleonoro prvokrat skupaj. Še en prizor je lep: papež prišteje svojo rojakinjo, Katarino, med svetnice.

¹ Eneja zavržite, Pija sprejmite!

Žal bi mi bilo, če bi ne bil videl te krasne dvorane, z njenimi freskami, s koralnimi knjigami in umetno izdelanimi lesenimi shrambami.

Še parkrat sem šel ta dan v stolnico in mimo nje; lepa je, tako da bi že radi nje noben italijanski romar ne smel izpustiti Siene iz svojega programa; fasada je taka, da se je ne moreš nagledati, vse kipi v jasno, sinje nebo; nič zaprašena, nič zakajena; le eno napako ima: fasada je umetnina zase, je prislonjena na cerkev, ni z njo v organski zvezi, ne tvori celote, kot to vidimo pri severnih gotičskih cerkvah.

Ko sem precej pozneje proti poldnevu stopil v cerkev, je govornik govoril govor, ne posebno vznese. Poslušalcev ni bilo veliko. Opisaval je zadnje dni Zveličarjevega življenja. Želel bi bil več ognja in še kaj drugega. Stal je v leseni nizki prižnici. — Precej originalen govor sem slišal letos v Florenci v cerkvi karmelitov. Bil je praznik karmelitarice sv. Magdalene de Pazzis, rojene Florentinke. Obhajali so neko obletnico s tridnevnic. Na vseh cerkvah je bilo to plakatirano, govorniki naznanjeni. Zadnji dan, 27. maja, ima po večernicah panegirik eden izmed kanonikov. Prišel bo tudi pomožni škof, ki bo dal k sklepu blagoslov. — Radovednost me je gnala v cerkev Carmine. Na stranskem oltarju je bil brezizrazen doprsen kip sv. Magdalene; ljudstva se je mnogo zbralo, a je komaj napolnilo prečno ladjo velike cerkve. Slednjič stopi na nizko

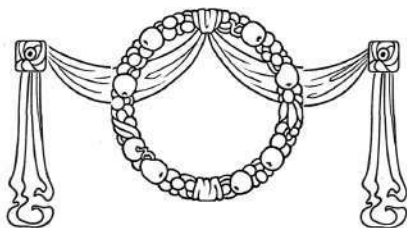
prižnico kanonik in profesor, da govori panegirik. Dolgo sem ga poslušal, upal sem naučiti se krasnega govora. Mož je pa bil govor doma spisal in ga pred zahvalno pesmijo in sklepom slovesnosti — čital. To se mi je zdelo preveč podomače.

Na siensko stolnico je prizidana na zadnji strani krstna kapela sv. Janeza. Okoli nje vlada svet mir, do nje se mora po precej stopnicah, ker svet tukaj pada. Stavba jako dobro vpliva od zunaj in znotraj. Posebnost je v njej lepi krstni kamen z reliefi iz bron. Kaj takega bi si želel doma na Slovenskem, in če bi bila samo kopija tega sienskega krstnega kamena, da bi se polagoma izgubili nastavki naših krstnih kamenov, ki so včasih kar monstrozni in zelo kazé vso cerkev. Reliefi predočujejo rojstvo

Janezovo, njegovo delovanje ob Jordanu, krst Jezusov, Janez ujet, Herodovim gostom prinesejo glavo Janezovo; ta zadnji relief je umetnika Donatella, ki je okrasil z nesmrtnimi umotvori oltar sv. Antona v Padovi. Škoda, da pri nas niti posnetkov teh umetnin ni! Če zna kdo pri nas svetnike in angele rezljati ter jih polihromirati bolj ali manj okusno, bolj ali manj kričeče, koj se etablira, začne komponirati oltarje, zaupa svoji invenciji... En nov umetnik je več na svetu... Klasične umetnosti ni videl ne v posnetkih, ne v originalih; potoval ni nikamor, nego zanašajoč se na časniško pohvalo, proizvaja vedno večje umetnine; celo nov slog bi kmalu iznašel; ker je eklektik, pobere skupaj motive iz enega in drugega starega sloga, da kar naenkrat stojiš pred čisto posebno stvarjo. Vsak umetnik ali mož, ki hoče krasiti hiše božje, bi moral položiti temelj svojemu delovanju; ta nepremični nujni temelj je, da kolikor mogoče natanko prouči klasične umetnine, vsaj krščanske. Princip mu mora biti: grem pogledat v Italijo do Rima dol, grem v deželo, kjer je umetnin za krščanskega umetnika v izobilju; ali: grem na Balkan proučevat staro krščansko umetnost. Znabiti bi zadoščal en mesec, ali nekaj več: potem ko se umetnik vrne, se lahko iz knjig, iz podob naprej izobrazuje; potem ko ve, kaj je prava umetnost, ko je gledal od blizu originale velikih, nesmrtnih mojstrov, potem na podlagi tega temelja lahko zaupa svoji invenciji, svojemu duhu. Mislim, da v umetnosti ne bo dosti drugače nego v filozofiji. Predelaj pravi filozofični sistem, kot ga podaja skolastika na temelju Aristotelovem; ko trdno stojiš, oglej se po drugih sistemih; svobodno ti je, da sam zidaš naprej; če imaš prave principe, ne zabredeš lahko s pravega pota. Jasnih pojmov je povsod potreba, v vedi in v umetnosti.

Kot v Florenci, je v Sieni zraven stolnice muzej, „Opera del duomo“. Vredno je pogledati si deloma ostanke nekdanje cerkve, deloma načrte raznih mojstrov za sedanjo stolnico. Videl sem tam razne originalne skulpture, kose mozaika iz nekdanje stolnice; kartone za sedanji tlak, načrte za krstno kapelo, za zvonik; v prvem nastropju imajo zbirko starih slik,

škofove palice, stare paramente, križe itd. Dvojega sem si želel, ogledujoč te častitljive starine. Eno: Zakaj nima ljubljanski škofijski muzej še nobenih pravih zbirk? in kar ima, zakaj je to v deželnem muzeju? Škofija naj si napravi muzej, ki naj bo dostopen vsakomu. Dobi naj nekako „Opera del duomo“. Semkaj naj hodijo bogoslovci ob prostem času izobraževat svoj estetičen okus. V deželnem muzeju so najlepši paramenti, klasične blazine iz usnja; kdo jih hodi gledat in proučevat? Nihče! V oddelku, kjer so, ljudje rajši gledajo druge predmete, ne paramentov, ki niti v pravi svetlobi niso izpoloženi. „Opera del duomo“, kot je v Sieni, Florenci itd., to bodi skrb diecezanskega umetniškega društva; „Opera del duomo“ za umetnine in starine vse kranjske dežele. Kdor misli, da ni nič s tem, naj se potruži prilično v Kolin ob Renu; blizu stolnice, samo onstran stolnega trga, je škofijski muzej, ki je tako lep, tako instruktiven, tako navdušujoč za cerkveno umetnost, da ne morem nikoli pozabiti vtisa, ki ga je name napravil, ko sem hodil med njega umetninami in starinami. — Druga stvar: Želel bi si v sienski škofijski muzej svojih dijakov. Vsak kip, vsaka stara risba, vsak načrt govori, glasno kliče, kako pridni, delavni, neutrudni so bili možje, ki so pomagali stolnico zidati. V florentinskem muzeju sem gledal sto in sto let stare, trhle, od črva razjedene lesene modele florentinske stolnice: da so mogli očetje presoditi, kakšna bo cerkev, če bi jo delati dali po tem, po onem vzorcu. Solze so mi prišle v oči: v tem začrnelim lesu, v teh modelih koliko znoja, koliko prečutih noči, koliko skrbi, koliko kalkuliranja, koliko upov, koliko žive vere in pobožnosti. Dandanes se vedno poudarja: dijakov ne preobkladati, dijaki naj se vse nauče v šoli, za dom jim ne sme ostati mnogo; priuče naj se predmetom kolikor mogoče igraje. Zdi se mi, da se s takimi principi ne jači volja in da se vzame življenju njegova resnoba. Vsemu se priučiti lahko, igraje, brez napora, da, če bi le življenje tako silno resno ne bilo in če bi se dale tudi strasti in slaba nagnjenja igraje krotiti. Signatura našega časa je ta, da zastoj iščemo v njem jeklene, energične volje. (Konec.)

Siena in to in ono.

Spisal profesor Andrej Plečnik.

(Konec.)

Ravno nasproti stolnice je bolnišnica, imenovana Maria della Scala, znana zaradi nekaj lepih slik, znana pa tudi, ker je v njej stregel bolnikom sv. Bernardin Sienski iz reda sv. Frančiška.

Od tam grem po ozkih ulicah, mimo visokih hiš, do majhne lope, podprte s stebri, ki se zove loggia dei nobili; kopija je slavne florentinske loggia dei lanzi; v starih srednjeveških stoletjih je morala Siena biti bogata republika, da so si trgovci dali napraviti tako lepe stavbe kot je hiša in loggia ob njej; okrašena je slednja s sohami svetnikov.

Mene je pa vleklo še par korakov naprej. Loggia v Florenci je vredna, da se pogleda; v Sieni izgubi efekt, ker je med visokimi hišami stisnjena v ozki ulici; loggia v Monakovem je tudi kopija, imel sem vtisk, ko sem jo videl v sredi toliko grških in rimskih kopiranih stavb, da je centrala za golobe, katerim otroci in gospodične nosijo vsak dan proso, to pa zopet kot na piazza di S. Marco v Benetkah.

Torej naprej po prav ozkih stopnicah pod mogočnim hišnim obokom in zavrnil bi veselja, ko zagledam pred seboj glavni trg sienski, ki so ga seveda prekrstili ob zedinjenju Italije v piazza Vittorio Emanuele. Italijani so skoraj otročji v tem oziru, od največjega mesta do malega mesteca, povsod imajo vsaj tri tipična imena za trge in glavne ceste: Vittorio Emanuele, Venti Settembre, Cavour; velikokrat pride še Garibaldi zraven.

Kar sem videl trgov v Italiji, je gotovo sienski izmed najlepših. Lep je Markov trg v Benetkah, ker je ves obdan od palač, ker ima pogled na morje, lep je sv. Petra trg, a je gigantičen; tipus praktičnega trga je trg pred servitsko cerkvijo Marijinega Oznanjenja v Florenci s sirotišnico za najdenčke na desni strani; ta sirotišnica ima spodaj veliko, prostorno lopo, nad lopo so na zidu mali otročički v povoje poviti, narejeni iz fajansa, delo Andreja della Robbia; ti otročički umetnika Robbia so tako ljubeznivi, da se jih ne moreš nagledati. A sienski trg se mi zdi še lepši. Italijani so mojstri, virtuozi, kako znajo zidati svoje javne prostore. Svet se malo znižuje, kot sem prej omenil, tako da greš po stopnicah navzdol; z enim samim pogledom imaš ves trg pred seboj: podoba je podolgovata elipsa, okolinokoli visoke hiše; tri glavne znamenitosti vidiš: javni studenec Fonte Gaja, Palazzo publico, sedaj mestna hiša, in kapelo, prislunjeno na mestno hišo.

Lepše dispozicije trga za javna zborovanja, za igre, za slovesnosti si skoraj ne morem misliti nego je ta, ki je kot školjkina lupina, da se na vse strani vzdiguje, proti sredi pa pada. Od srede vidiš vse, od roba tudi. Na tem trgu se prodaja in kupuje in polški maniri glasno ponuja; škoda, da nisem imel dovolj časa na razpolago, da bi kakšno nedeljo mogel neopazovan opazovati ljudi, ki pridejo z dežele v mesto.

Fonte Gaja ima nekaj podobnosti z javnim vodnjakom v Solnogradu, ki se zove Pferdeschwemme. To mora biti prijetno poleti zvečer sedeti na klopih iz belega marmorja, ki se vlečejo okolinokoli vodnjaka, ter poslušati mirno padajočo, žuborečo vodo. Naj se mi dovoli opazka. V Ljubljani imamo samo en lep vodnjak, pred magistratom; pozna se mu takoj na prvi pogled, da ga je delal italijanski mojster. Zakaj je Rim znan, imeniten? Ker ima vse polno javnih vodnjakov, nekateri so naravnost drastično originalni. Dunaj posnema Rim; polagoma, a vztrajno zida in postavlja nove vodnjake; veliko čisto modernih novih spomenikov imenitnih mož ima vodo, ki iz enega ali iz več curkov teče. Omenjam Mozartov spomenik, novi spomenik sv. Karola Boromeja in druge. Ljubljanska mestna občina naj se vrže na to, da vzame v svoj program vodnjake, katere postavi po raznih delih mesta. Lepa Ljubljana bo dobila še lepši obraz. Če je treba z vodo varčevati bolj nego v Italiji, naj bodo vodeni curki tenki, kot so v Norimberku pri znanih treh vodnjakih: Gänsemännchenbrunnén, schöner Brunnen, Tugendbrunnen.

Ljubljana bo postala poetična; prepričan sem po eni strani, da bodo vodnjaki varni pred vandalizmom, pred zlobnim poškodovanjem, kot tudi, da bodo druga slovenska mesta Ljubljano posnemala. Vodnjak bodi na voglu ali sredi trga. Prešernov spomenik je bil izpočetka mišljen vse drugače od onih dveh mož, ki sta ga koncipirala, a ga je pozneje le eden izvršil. Spomenik kot je danes, še vedno spada v zelenje, okolinokoli zeleno, samo drevje, in voda teče iz cevi in ptički pojo okoli tebe, ki sediš pred slovenskim pesnikom in gledaš vanj; in Prešeren, narava, zelenje, ptički in padajoča voda te prenese v pravo razpoloženje.

En realen, pozitiven predlog bi stavil, izvršiti bi se dal z malimi stroški in bi poleti tega in onega razveselil. V mojih mladih letih je funkcioniral vod-

njak levo od tivolskega gradu. Otroci smo z nekakim strahom prisluškovali, kako voda pod njim šumi. Malo od njega naprej je bil majhen ribnjak. Tempi passati; naših mladih let ni več; ribnjaka ni več, in vodnjak čaka, kdaj se poruši; vodno žilo so mu podvezali; revež sameva in kmalu bo ruina. Ravno tega pa ni treba. Magistrat naj mu izbere ob kakem voglu sredi mesta primeren prostorček; revež je majhen in bo z vsem zadovoljen, spusti naj se vanj majhen curek vode, ki bo polahno tekel neprenehoma noč in dan; kako bi to vseč bilo temu in onemu v vročih dnevih; to bi bilo toliko vredno, da bi se lahko kasirali vodnjaki z železnimi cevmi, ki niso lepi, pač pa vedno polomljeni in nerabni. Poizkusite; ni drago!

Meni nasproti, malo na levo, je veliko mogočno poslopje, zidano kot trdnjava, in se zove Palazzo publico; zraven je visok stolp, tenak in vitek, kot jih pri nas nismo vajeni. Slavni Palazzo vecchio v Florenci in sienski Palazzo publico sta si precej slična, obadva kamenitna trdnjava sredi mesta, obadva s prizidanim stolpom, obadva spomenika nekdanje bogatije, nekdanjega ponosa republikanskega. Sienski Palazzo je deloma tri-, deloma dvanadstropen; če bi ne bil čisto zazidan med drugimi visokimi hišami, zdi se mi, da bi skoraj impozantnejše vplival nego Palazzo vecchio v Florenci.

Ob njem je grb sienskega mesta, volkulja na visokem stebri. Prizidana je in prislonjena na palačo kapela v podobi lope, stara čez 500 let; bila je zaobljubljena ob času kužne bolezni. Freske so precej zanemarjene, težko da bi se kdaj dandanes v kapeli maševalo, vse se vidi zapuščeno; pri nas bi že zdavna razpadla, južno podnebje pa ne more tako naglo oglodati starih umotvorov.

Hodil sem po vežah palače; v prvo, drugo nadstropje nisem šel, deloma zaradi tega, ker ni bilo dovolj časa, deloma, ker sem že drugod videl vso neverjetno eleganco in bogastvo javnih palač, kot v Benetkah doževo palačo, v Florenci že večkrat imenovani Palazzo vecchio. Pravzaprav je pa glavni vzrok ta, da bi moral za freske, ki so v vsej palači, porabiti mnogo časa; ne zadostoval bi enkratni obisk in treba bi bilo mnogo študirati, se orientirati v zgodovini slikarstva, drugače ni pravega dobička. Bil sem v Benetkah, v Bologni, v Florenci, v Rimu, v Neapolu, na Dunaju, v Monakovem po dvakrat v akademijah in galerijah po cele ure, in vendar je vse to premalo, da bi imel velik dobiček, ker ni mogoče posameznosti študirati, nego se je treba zadovoljiti z generelnim. Mimotega so italijanske freske tako obledele in opešale, oziroma tako v temnih krajih, da nimaš mnogo od njih, če si jih ogledaš. Kdo more reči, da si je v spodnji cerkvi sv. Fran-

čiška v Assisiju res ogledal vse znamenite freske? ali v cerkvi Maria novella v Florenci? Če kdo opisuje, kaj je vse videl, mu ne verujem, kvečjemu da prepisuje.

V poročilu o II. katehetskem kurzu na Dunaju leta 1908. je kratka skica jezuitskega profesorja v Kalksburgu, p. Koeniga. Mož popisuje, kaj se vidi v Italiji in kaj se da uporabiti pri verouku v srednjih šolah v raznih disciplinah, n. pr. v dogmatiki, liturgiki itd. Potoval je p. Koenig z ministrsko podporo l. 1905. v Italijo; časa je bilo odmerjenega pet tednov. Sestavil je v gori imenovanem spisu toliko materiala, po tako različnih italijanskih mestih raztresenega, da ne morem verjeti, da je vse videl, še manj pa predelal v petih tednih. Če čas še tako racionalno porabim, ne morem normalno toliko videti, ne si zabeležiti.

Par vhodov v palačo sem si ogledal, nekaj dvorišč; povsod je vse poslikano; in tako je v raznih dvoranih v nadstropjih. Italijani so znali vse umetniško okrasiti, nobene stvari niso pustili, da bi bila samo utilitarna, nego naredili so jo tudi estetiško lepo. V naših časih so jih jeli posnemati: velike kolodvore n. pr. krasé z umetnimi slikami. Novi kolodvor v Lvovu mi je zato zelo všeč, ker niso slike samo za veliko gospodo v čakalnicah I. in II. razreda, nego vise v velikem vhodnem prostoru, kjer so blagajne za vožne listke. Prav je, da ima kaj užitka tudi preprosti človek.

Mimogrede omenim klasično lepo, veličastno mirno, temno sivo stavbo Palazzo del governo. Človek nehote misli, da je v Florenci pred kako lepo palačo, recimo, pred Palazzo Strozzi. Zidala jo je družina Piccolomini, iz katere izhaja gori omejeni Pij II. Zraven palače je elegantna loggia, tudi last Piccolominijev. Italijani so si znali privoščiti vse ugodnosti življenja. Bili so bogati in so imeli vso hišo, vso palačo samo zase, odtod vsa ta kraljevska razkošnost, ki je nam neznana.

Pot me je vedla parkrat mimo vseučilišča. Mirna, visoka, skoraj bela hiša. Ustanovljena je bila l. 1203. Videl sem mnogo lepša vseučilišča; in vendar me je razvnela ta preprosta stavba z visokimi okni. Italijani imajo veliko vseučilišč, vsako večje mesto ima svoje; mi Slovenci nimamo čisto nič. Kaj smo, dokler nimamo svoje visoke šole? To ni koristno, ni dobro, če imamo v Avstriji le par univerz, ki so prenapolnjene. Ponovim besedo: prenapolnjene. Rajni kirurg Albert, rojen Čeh, je predaval 300 slušateljem in še več. Bolnika pripeljejo v dvorano, da ga demonstrira; slušatelji v prvih vrstah bolnika vidijo, razumejo, ko jim profesor tolmači izpremembe na organizmu; slušatelji v višjih, v zadnjih klopih nimajo nič od demonstriranja. Bil sem enkrat pri pre-

davanju profesorja za farmakologijo, Vogla; dvorana je čisto polna; v malih steklenicah so šle iz roke v roko mineralije, ki se rabijo v zdravilstvu. Preden sem jo dobil v roke, je profesor že daleč naprej bil v razlagi, pisal je kemične formule na desko, tako da sem izgubil pregled in zvezo.

Naravna posledica je, da cvetè sistem privatnih docentov in kurzov, kar je zelo draga reč. Namesto da dijak vse potrebno za izkušnjo izve od profesorja, se mora zanjo pripravljati pri docentih in asistentih.

In še nekaj drugega je, kar govori za manjše univerze. Po velikih visokih šolah so profesorji navadno specialisti, pečajo se samo z raziskavanjem onega predmeta, ki jih zanima, drugo vzemo kurzo-rično. Slušatelji pa nimajo namena, se specielno samo v eni stvari izuriti, nego dobé naj zadostnega znanja za tisti stan praktičnega življenja, katerega si bodo izbrali. L. 1906. o Veliki noči so to energično poudarjali profesorji srednjih šol, zbrani na posvèt v akademični gimnaziji na Dunaju. Dejali so: Kandidat, ki bi rad napravil izkušnjo za profesorja, je v veliki zadregi, ker ga izpraševalna komisija lahko vpraša kaj takega, v čemer ni dobro podkovan. Profesor, ki izprašuje, je velikokrat specialist v svoji stroki in da lahko vprašanja, ki so tako specielna, da kandidat ni nanje pripravljen, ker zanj vobče nimajo nobenega pomena in ker jih kot profesor na srednji šoli nikoli ne bo rabil. Z drugo besedo, kandidat lahko pade, če se je tudi pridno učil, ker izpraševalna komisija nima ostro začrtane meje, do katere sme izpraševati. Vseučilišče nima in ne sme imeti namena brez razločka vzgajati specialiste, nego ljudi sposobne za praktično življenje. Kaj da se zahteva pri strogih izpitih, to naj se določi, snov naj se omeji, da visokošolec ve, kaj mora znati. Kdor se hoče specializirati, ima zato pozneje čas. In zdi se mi, da bi ravno manjše univerze mnogo bolj ustrezale tem težnjam.

Še en moment naj poudarim. Nемеc je ponosen, a nič manj ne Italijan. Samozavestno ljudstvo to. Zavedajo se, da so Italijani, to jim je čast, svoje domovine ne zatajé nikjer. Zakaj? Zato ker jim domovina ponuja vso kulturo; doma se lahko izobrazijo v umetnostih, v vedi, v industrijskih strokah, tudi v poljedelstvu. Slovenec je pohleven, boječ, takoj upogne hrbet, ne pové rad, da je Slovenec; da bi bil ponosen na to, to že celo ne. In zakaj? Ker mora vse na posodo dobiti; ker nima lastnih visokih šol, ker se ne more doma dovolj izobraziti. To je naravna posledica, da se kaže ta odvisnost v vsem značaju. Mala italijanska mesta imajo svoja vseučilišča; videl sem vseučilišče v Sieni, v Pisi, v Padovi; ta mesta niso dosti večja kot Ljubljana, Siena in Pisa niti cestne železnice nimata, in v teh tihih mestih veda

prav dobro uspeva. Vseučilišči v Münstru na Westfalskem in v Bonu ob Reni nista veliki, a sta imenitni in znani. Dokler Slovenci ne dobé svojega vseučilišča, jim manjka nekaj bistvenega; odvisni so, nesamostojni, in to je slabo.

Po precej ozkih in zvutih ulicah med visokimi hišami pridem do malega trga, kjer se igrajo na solncu in skačejo otroci navzlic hladnemu vetru, vojaki pa stojé pred svojo vojašnico. In takih vojašnic je v Italiji prav mnogo, bivših samostanov. Vojaki imajo na desno zelo lepo dvojno kapelico bratovščine sv. Bernardina, na levo cerkev sv. Frančiška. Bratovščina sv. Bernardina, ki je domači svetnik sienski, oskrbuje pogrebe in ima v pritličju kapelico, kjer so slike iz življenja sv. Bernardina; vse lepša je kapela v prvem nadstropju; taka kapela z lesenim stropom, z umetno izrezljanimi omarami, z umetnimi slikami napravi na obiskovalca zelo prijeten vtis; nič ni hladnega, mrzlega v njej. Ravnotako prijeten vtis je napravila name prijaznost onih par mož, ki so imeli opraviti v shrambi za pogrebno orodje; z največjo ljubeznivostjo, a brez vsake vsiljivosti so mi razložili pravila svoje confraternite, peljali so me v gorenjo kapelico, povedali, kako se zbirajo k skupnim molitvam itd. Take bratovščine so v Italiji zelo razširjene; ob pogrebi imajo malo čudno nošo: dolgo haljo s kapuco, ki jih popolnoma pokrije, tudi obličje imajo zagrnjeno, samo dvojno odprtino imajo za oči.

Cerkev sv. Frančiška je velika gotiška stavba z eno samo ladjo in napravi prav prijeten vtis. Ob njej je velik križni obhod v renesanškem slogu; v zid je vzdanih nekaj starih nagrobnih spomenikov; to je razumljivo, ker je bil to nekdaj samostan. V nadstropjih nad menoj so se vežbali seminaristi in so peli psalme; bil je veliki četrtek.

Od tam nazaj v mesto. Hitel sem, da pridem v akademijo, kjer imajo veliko galerijo slik. Taka galerija je izmed največjih krasot vsakega mesta. V Ljubljani boljbolj čutijo potrebo galerije. Prav škoda, da ljubljanski grad ni primerno zidan, da bi se mogla v njem postaviti galerija. Adaptacija vsega poslopja, da bi se dalo uporabiti, bi morebiti zelo veliko veljala. Ideja samanasebi ni absurdna; v Neapolju imajo velik muzej in imajo galerijo pompejanskih antikvitet, to je res; a ves nekdanji samostan visoko nad mestom San Martino, ki leži precej više nego grad nad Ljubljano, je en velik muzej. Iz tega samostana je razgled, ki kaže vso lepoto morskega zaliva napolitanskega, in raz ljubljanski grad je razgled tako lep in tako mogočen, da je vredno, da grem večkrat gor, in če sem gori, obiščem še galerijo, ki bi se eventuelno nastanila v njem. Če smejo Napolitanci, zakaj ne bi smeli kaj podobnega Ljubljančani storiti.

V sienski akademiji je zame bila zanimiva dolga vrsta Madon z Detetom, slikane na platno, na les, ki je tako črviv in trhel od starosti, da se komaj še drži skupaj. Lepe so te Madone, resno se držé; čudovito dobro so znali slikarji barve mešati, tako stare slike in imajo še vedno sveže barve. Zanimalo me je nadalje to, da je zelo mnogo menihov naslikanih. Zelo veliko je Frančiškov, Bernardov, Bernardinov; obrazi so skozinskoz ascetični; ne taki, kot jih dandanes velikokrat slikajo: s čudnim, sanjavin obrazom, kakega hektičnega modela. Ne, ti sienski menihi so res asceti; bere se jim svetost na licu, pa taka svetost, ki ne sanja, ki ne vzdihuje, nego ki dela za božjo čast, ki vse svoje dušne in telesne sile uporabi za izveličanje duš. V obrazu enega sienškega meniha je vsa njegova duša, obraz je odprta knjiga njegove notranjosti. Videl sem že moderne Frančiške, Antone Padovanske: medli obrazi, obrazi brez energije, brez izraza; taki niso svetniki, v sienski galeriji imajo oči, iz katerih šviga v čednostih očiščen plamen ljubezni božje, v obrazu je močna volja, je neupogljivost, ki bi je bil vsak vojskovodja vesel, če bi jo imel. Z eno besedo, v Sieni sem gledal svetnike, o katerih se lahko reče: to so značaji. Škoda, da moderni umetniki tako malo zadenejo značaje v svojih slikah; mislim da zato, ker se premalo utopé v duha, ki ga naj izrazijo; kako ga naj dadô podobi, sliko, če ga sami ne poznajo, ne razumejo. Kdor hoče svete podobe slikati, mora sam poznati religioznost, mora biti prevzet od duha pobožnosti; v molitvi, v premišljevanju naj se rodi podoba in vede naj nazaj v molitev, v sveta čuvstva.

Slednjič je bilo meni všeč, da sem videl na lastne oči, kar se nam je povedalo v bogoslovnici, pa nikoli pokazalo: triptike in predele. Koliko nepotrebnih razlag; pokaže naj se bogoslovcu oltar s triptikom ali s predelo in ne pozabi tega nikoli; če se mu samo razlaga, si vendar tega ne more jasno predstavljati. Glede umetnosti bi v semenišču želel sploh odločno več nazornega nauka.

Naj še enkrat omenim Madon z Detetom in angeli in svetniki. Ena izmed najiminitnejših je ona, ki jo je naslikal Duccio. Bila je svoj čas v stolnici. Jaz je tam nisem videl, nego se mi zdi, da so jo prenesli v galerijo. Natanko ne vem, ker je bilo pač premalo časa, da bi se bil točno orientiral. Vse Madone, kolikor jih je naslikanih od največjih mojstrov — Rafael jih je naslikal okoli petdeset — so glasen protest zoper naziranje protestantov.

Če se ne motim, se zove cerkev, ki je namenjena za luteransko vojaško službo božjo v Kolinu, cerkev sv. Pantaleona. Precej časa sem urno korakal iz mestnega središča, da sem prišel do nje. Koj ob njej je velika vojašnica za pehoto. Cerkev je stara,

zdi se mi, da je zidana v romanskem slogu. Po luteranski navadi je leto in dan zaprta. Stari podčastnik, ki jo oskrbuje, mi jo odpre. Pobeljena je, žalosten vtis napravi, kot vse luteranske cerkve, življenja ni več v njej. Ni oltarja, vsega ni, kar oživlja katoliške cerkve. Stoli za oficirje, sedeži za vojake, deske na stenah, na katere zapišejo številko pesmi iz oficialnega molitvenika, ki se poje pri službi božji, to je vse. V desnem koncu prečne ladje, ali, da se točno izrazim, v nekdanji katoliški krstni kapeli, je na zidu malo obledela Madona z Detetom na presno naslikana. Nisem imel prilike poizvedeti, iz katerega stoletja da je ta resna, še prav dobro ohranjena Marijina podoba. To zagotovo vem, da je cerkev stala davno pred reformacijo, torej bo tudi Madona od prej. Ona kliče luterancem: vaše bogočastje ne more biti pravo. Prav tako kličejo Madone v sienski galeriji in v drugih italijanskih zbirkah Angležem in Amerikancem in drugim nekatoličanom: vaše bogočastje ne more biti pravo, vi vsi ste eliminirali to, kar je katoliško: češčenje Matere božje. V Benetkah sem gledal in opazoval gospodo z vsega sveta, ki je hitela naglo iz prve velike dvorane galerije slik v drugo, kjer je svetovnoznan slika Marijino vnebovzetje. Ljudje stoje, tudi strme, a srce ostane prazno; ljudje niso dosledni; ne marajo misliti, se ne marajo vzbuditi iz svoje letargije, zato gredo mimo Madon in jih pozabijo.

Od akademije do hiše sv. Katarine sienske ni daleč. Navzdol se gre, tako bi dejal kot v Ljubljani v Salendrovih ali Križevniških ulicah. V hišah stanejo bolj preprosti ljudje; otroci so me obsuli, eni so vprašali, če hočem francobolle, drugi so mi hoteli na vsak način pokazati, kje je svetišče sv. Charitarine. Sienčan ne govori k, nego privleče iz grla prav močni ch; v mestnem grbu je oca (gos), Sienčan pravi ocha. Otrok sem se odkrižal, da sem jel govoriti ž njimi po slovensko. Nikakor pa niso tako silni in drzni kot naprej dol proti jugu.

Kdo bi ne obiskal rad rojstne hiše dominikanke tretjerednice, ki je izredno poslanstvo vršila ob izrednih časih katoliške Cerkve. V dobi babilonskega eksila smo; nadškof Bertrand v Bordeauxu je bil izvoljen v Perugiji za papeža l. 1305. in si je nadel ime Klemen V. V Lyonu je bil kronan. Od tam se preseli v Avignon. Hotel se je ogniti rimskim nasilnikom, prišel je v roke drugemu nasilniku, francoskemu kralju. Ta je na neusmiljen način zatrl viteški red templarjev l. 1314. Za časa avignonske sužnosti je divjala po Evropi črna kuga, kobilice so priletele v takih množicah, da so zagrnile solnčno luč in so vse snedle, kamor so se vsedle; razsajali so hudi potresi; v Rimu je gospodaril Cola di Rienzo. Urbana V. so nazadnje preprosili, da se je vrnil iz

Avignona v zapuščeni Rim, pa ni imel obstanka tam; ni se čutil varnega. Umre l. 1370. Naslednika njegovega pregovori Katarina Sienska, da se vrne. Bil je to Gregor XI. Preprostega barvarja hči je bila Katarina; živela je sveto. Sama do sebe je bila tako stroga, da ni jedla mesa in da se je velikokrat bičala do krvi. Čudovito moč je imela nad človeškimi srci; največje hudodelnike je znala spraviti na pravo pot. Bila je stigmatizirana in je imela jasnega, razboritega duha, ki se ni ustrašil ne papeža, ne zbora kardinalov. Florentinci jo naprosijo, da je šla v Avignon, kjer je z veliko prostodušnostjo Gregorju prigovarjala, naj se vrne v Rim. Velika nevarnost je bila, da postavijo Rimci protipapeža; zato se ji Gregor XI. vda; 17. januarja 1377 se slovesno vrne v sveto mesto. Umrta je Katarina l. 1380., stara komaj 33 let. Med svetnike jo je prištel njen rojak Pij II.

Stanovanje, domačija družine Benincasa, kjer je živela naša svetnica, je prenarejeno v lepe renesansne kapelice in lope, druga nad drugo. Vse je tako ljubko, da se nerad ločiš od tega kraja, kjer je živela Bogu posvečena devica in podobna postala svojemu Ženinu. Soba, kjer so imeli njeni starši ognjišče, je še ohranjena; v drugi sobi, ki je oratorij bratovščine, mi je kazal custode kamen, na katerega je svetnica naslonila svojo glavo, kadar je šla spat; in imajo še ostanek palice, s katero je šla v Avignon prigovarjat papežu. V gornjih kapelichah in v spodnji cerkvi, ki ima vhod s ceste, so slike, nanašajoče se na življenje sv. Katarine; kažejo nam čudeže, ki jih je storila. Hiša sv. Katarine v ulici Benincasa je tako lepo in primerno prenarejena v kapelice, posvečene češčenju svetnice, da bi si moral to vsak ogledati, ki pride v Sieno. Italijani znajo proslaviti svoje svetnike.

Naprej od te hiše v dolini na koncu ulice je velik zidan vodnjak Fontebranda, kjer smejo Sienčanke tudi prati perilo. Fontebranda je cela mogočna lopa s šilastimi svodi iz otemnele rdeče opeke. Veselo sem se ustavljal tu. Ob Fontebrandi otroci, žene; na brdu gori velika cerkev sv. Dominika, kjer je tolikokrat molila tretjerednica dominikanka sv. Katarina; ob plotih so sušili strojarji kože. Skoraj bi bil pozabil, da sem v tujini.

Cerkev sv. Dominika je zidana l. 1225. Ima eno ladjo, križa jo prečna ladja. Vtis je zelo ugoden. Po zgledu stolnice so jo od vrha do tal pobarvali pasasto. To posnemanje originalnega belega in črnega marmorja je neugodno. Zanimala me je v cerkvi sredi ladje na desni strani prizidana kapela, posvečena dominikanki Katarini; v oltarju je lobanja svetnice; kapelica je tako lepo urejena, da se je človek ne more nagledati. Svetla je, da vse natanko vidiš, in te svetloba nič ne moti, ker pride od zgoraj. To

se meni zdi eden glavnih pogojev vsake cerkve in kapele, da okna ne motijo; stavbenik jih mora tako porazdeliti, da je svetloba povsod enakomerna in da ne blešči.

Na levi strani skoraj čisto srebrnega oltarja je naslikana zamaknjena Katarina; redovnice jo držé, da ostane na kolenih, da se na tla ne sesede; zares lepa slika. Stara je nad 300 let; slikal jo je Bazzi. Nekatere slike tako mogočen vtis napravijo na človeka, da mu ostanejo živo v spominu še potem, ko obledi vse drugo, kar je videl. Tako je Katarina v zamaknjenju name učinkovala; velikokrat se spomnim nanjo. Včasih človek vidi redovnico-svetnico naslikano in radoveden je, kje je vzel umetnik obraz; na njem ni nič samostanskega, nič ascetičnega, malo manjka in svetnica se bo prešerno nasmejala, ker se ji prenerodno zdi, toliko časa se resno držati pred slikarjem, ki jo portretira. Želel bi, da bi se take slike svetnikov in svetnic, kot sem jih videl v Sieni, med nami razširile. O Sienčanu sv. Bernardinu se bere, da je imel tako svete, nedolžne oči, da si vpricho njega ni upal nobeden umazane besede ziniti; v kanonizacijski buli pravi Pij II., da je bila Katarina Benincasa tako polna svete ljubezni, da kdor je občeval z njo, je šel od nje boljši in pobožnejši. Taka je res Katarina na sliki v svoji kapeli v cerkvi sv. Dominika. Ne vem že dobro več, kateri mož je dejal, da je križani Bog zanj odprta knjiga; gotovo res, obrazi svetnikov in svetnic božjih so tudi odprta knjiga, v kateri čitamo, kaj so se pogovarjali z Bogom v dolgih samotnih urah svojega premišljevanja in kaj jim je Bog na srce govoril, za katere čednosti jih je navdušil, za katere žrtve jih je vnel.

Na vsako stran velikega oltarja so kapele; tako da je oltarjev več kot preveč. V levo prečno ladjo je cerkvenec dirigiral fante s cveticami in svečami za božji grob. Zato sem se bolj držal desne prečne ladje, kjer me je predvsem zanimala ena kapelica; obložena je precej visoko s samimi pravokotnimi ali kvadratnimi belimi marmornatimi ploščami. Posvečeni so ti kamni spominu dijakov, ki so prihajali v davnih stoletjih študirat preko planin v Sieno na vseučilišče, pa jih je „febris gravissima“ iztrgala roditeljem; sinovom so postavile ta spominek „matres tristissimae“. Dijaki so bili iz južne Nemčije in iz tostranske Avstrije; plošče so iz XVI., XVII. stoletja. Imena so večinoma nemška. Ime enega mrtveca sem si zapomnil: „Filius dilectissimus Windischgraetz“, doma na Štajerskem. Uboge matere, sem si mislil, trgalo se vam je srce, ko so šli sinovi v solnčno Italijo, in še huje vam je krvavelo, ko ste izvedele, da so vam jih pokopali v tujini. Pravožnanstvo je cvetelo v Italiji, zato se je vse tam pripravljalo po vseučiliščih za državne službe.

Pri mrtvih smo. In ni mi bilo žal nikoli, če sem šel, kjer le mogoče, na pokopališče. Na njem se kaže toliko ljubezni, toliko srca. Precej časa sem hodil mimo vrtov, z zidom obdanih, da sem prišel do sienskega Camposanta. Okoliinokoli so arkade, v njih je precej lepih, celo umetniških spomenikov. Custode me je opozoril na Žalostno Mater božjo iz belega marmorja, katero je izklesal piemontski umetnik Dupr , ki je precej na dobrem glasu. Cenjeni  itateљи, ki so bili kdaj v Assisiju, si bodo radi zapomnili ime Dupr jevo, ker je njegovo delo sv. Fran isek, ki je postavljen na trgu pred stolno cerkvijo assiško, pred cerkvijo, v kateri je bil svetnik kr cen.

Italijanska pokopali ca so tako lepa, da se naša ne dad  izlepa primerjati z njimi. Na njih se kaže v skulpturah, v napisih, v vsem značaju zelo velika pieteta. Siensko ni tako kot je stari Camposanto v Pisi ali kot je Staglieno v Genovi s svojimi prelepimi arkadami in efektivnimi terasami, ni tako, kot je v Bologni, kjer je na kupe najlepših spomenikov v hodnikih nekdanjega samostana; a je vendar tako lep, miren kos sveta, da ga je vredno obiskati.

Zanimivo je pokopališe  e zato, ker je zidano ob bregu. To so izrabili Sienčani in so si sezidali cele katakombe iz cementa. Custode me je spremil po stopnicah dol, pokazal mi je kapelo, kjer se mašuje za rajne, pokazal mi mnogo zelo dragih grobov, ki so zase male kapele, in mi pokazal kolumbarije. Velik kvadrat se razdeli v 4 do 6 vrst na širino in višino; iz cementa se vlijejo vmesne stene — in prazne odprtine znabiti 50 do 60 centimetrov v kvadratu, dolge kot je človek dolg, čakajo, kdaj da kdo katero kupi za svojega rajnika. Mrtvec se porine v odprtino, ta se spredaj zazida in na njej se napravi napis. Tako mrtveci počivajo, v enem kvadratu po 20 do 30, drug zraven drugega, drug nad drugim. Ker je ter n suh, skoraj gotovo mrtveci mumificirajo. Ves ta napol podzemski sistem se vidi zelo ličen, povsod vlada največja snaga. Naše podnebje bi skoraj gotovo ne bilo primerno za kaj takega.

Ko sem oddal custodu obligatni obolus, sem se vračal počasi v mesto, šli so pa na pokopališe uniformirani mladi Italijani. Uniformirance sem srečal  e pri stolnici; šli so vanjo glasno se pogovarjaje. V Italiji je skoraj vsa ali čisto vsa mladina uniformirana, skoraj vse, kar se zove dijak, je v institutih, v zavodih. Za 14 do 20 uniformiranci gre duhoven v dolgi sutani ali lajik v civilni obleki.

Premalo časa je bilo, da bi si vse ogledal, kar je zanimivega v Sieni; premalo časa, da bi si vse ogledal temeljito. Lahko pa rečem, da daje mala Siena toliko pravega umetniškega užitka, da je vredno, da si jo človek ne samo naglo ogleda, nego študira.

Pona a se Siena s posebno slikarsko šolo, ki je mo no cvetela v srednjem veku.

Siena me je zavzela za nekatere stvari, ki se mi zde važne za naše razmere; omenil sem jih  e v spisu. Osnuje naj se škofijski muzej, v katerega naj pride vse, kar je količkaj vredno. V tej misli me je  e bolj potrdil kolinski muzej, ki je po moji sodbi nekaj vzornega. — Kiparji, slikarji, stavbeniki bi morali v šolah, recimo na obrtni šoli, dobiti pouk o liturgiji, o cerkvenih obrednih predpisih, kakor učenci orglarske šole. Potem se ne bo godilo tako, kot se mnogokrat sliši, da umetnik ne razume duhovna, ki naroča, in duhoven ne umetnika. — Dalje: važni pouk o umetnosti sploh in posebej o cerkveni umetnosti naj se v toliko modificira, da prihodnji duhovni ne bodo le v šoli poslušali predavanj, nego da si bodo šli tudi ogledovat umetnine, da si s praktičnim poukom pridob  pravega okusa in estetičnega čuta. Dovolj naj se mi mimogrede opazka, da je ne posebno priporočljivi slikar Boecklin po cele ure presedel v gozdu, ob studencih in študiral zeleno barvo listja in trave, kako se ob razni solnčni svetlobi neštetokrat menjava; to, kar je v naravi opazoval, to je izkušal dati svojim slikam. V Ljubljani je veliko objektov vrednih, da jih pazno in opetovano ogledujejo bogoslovci; omenim:  kofijski muzej, ki ima svoje stvari v deželnem muzeju, zato da jih nobeden ne vidi in ne študira; uršulinska cerkev, njena notranja arhitektura je tako lepa, tako svojemu namenu primerna, tako plemenita, da človek vedno kaj novega v njej najde in se ne more načuditi mojstru, ki jo je skomponiral, ki je postavil zadaj pod korom prostor s tremi vhodi, kjer se tvoj duh zbere, preden stopiš v pravo ladjo, ki je znal tako lepo stebre razdeliti, jim dati primerno višino, da cerkev ni ne prenizka, ne previsoka, nego tvojega duha nehote vodi od vsega svetnega k Bogu.  entjakobska cerkev od znotraj s svojim mogočnim svodom se ti kaže na prvi pogled kot lep proizvod jezuitskega sloga. Vredno je študirati, kako so znali dati cerkvi veliko svetlobe, a svetloba te ne b de nikoli v oči; v tej cerkvi naj hodi učenec cerkvene umetnosti od oltarja do oltarja in naj jih ogleduje, to so dragoceni oltarji iz najraznovrstnejše pravega marmorja, za katere nas lahko zavida marsikatero večje mesto. Dejal bi, najlepša re  v cerkvi je kapelica sv. Frančiška Ksaverija. Ta prizidek k cerkvi je umetnina prve vrste, vredna, da si vsak učenec lepe umetnosti ogleda vsak ko cek od vrha do tal. Vsi okraski: stucco, delani so s prosto roko. Tudi stolnico naj si ogleda bogoslovec večkrat, da spoznava lepe slike na presno, lepo arhitekturo ter začne čutiti vso nobleso in eleganco  kofijske cerkve. — Končno: stari deli Ljubljane naj se po zgledu italijanskih mest

ohranijo, obdrži naj se tak kot je Glavni trg pred magistratom in Stari trg; ohranijo naj se ozke ulice, kolikor jih še imamo; ohranijo zakrivljene ulice, stare hiše. Vsaka starina ljubljanska nam kliče glasno, da smo blizu Italije, da smo mnogo lepega od tam dobili. Če v Italiji starin ne odstranjajo, čemu bi jih mi. V Sieni skoraj nobena ulica ni ravna, v centru Milana, Florence, Genove, Bologne so same ozke ulice med visokimi hišami; krive ulice so nekdanj delali zato, da je veter izgubil mnogo svoje sile; bolj naravnost ko je ulica, tem bolj neusmiljeno buta veter in pada dež od strani. — Ostanke stare Ljubljane naj se ohranijo ne samo po zgledu italijanskih mest, nego tudi po zgledu avstrijskih in nemških mest. Najlepše stavbe Dunaja so v prednjem okraju, tam, kjer so ozke ulice, visoke hiše; tam so najlepše stavbe v baročnem slogu; ravnotako je v Pragi; njo delajo imenitno in znano stare začrnele baročne palače; to vleče in vabi tujce. Kako pusto, mrtvo je življenje v Darmstadtu na Nemškem: same široke, ravne ulice, tako da vidiš od enega konca na drugega; ob straneh moderne prozaične stavbe. Povsem drugače sprejmeta človeka Norimberk in Münster. Norimberk je skozinskoz industrijno mesto; mestni očetje pa so tako pametni, da ne puste prav nič premeniti v starem centralnem delu, češ, mesto se lahko mo-

derno razvija na vse strani ob periferiji. Po ozkih, zverženih ulicah sem hodil, mimo ozkih, visokih hiš, ulice brez pravega trotoarja, čisto srednjeveški duh me je objel, nad hišnimi vratmi obešeni napisi, kot nekdanj. Navzlic planu v roki nisem vedel velikokrat, kam da grem, in sem moral prositi pojasnila. In mislil sem, zdajpazdaj se prikaže izza vogla na hišnem pragu meščanka ali njena hči z molitvenikom v lepi srednjeveški noši, zdajpazdaj stopi iz svoje hiše ta ali oni veliki umetnik, slikar, livar. Ta partija starega Norimberka ima veliko privlačno moč za tujce. Meščani to dobro vedo.

Münster, to dobro katoliško mesto, skrbno čuva svoj trg, hiše, ki ga obdajajo, dvorano, v kateri se je sklepal westfalski mir po 30 letni vojski, svoje arkade, ozke ulice; v stranskih ulicah celo posnemajo hiše, kot so na kmetih na Holandskem navadne, češ, blizu morja smo in smo s Holandci v mnogih rečeh podobni in sorodni.

Ljubljana ima dovolj prostora, najlepše ravnine, da se širi poljubno, kamor ji drago; ostanke starih nekdanjih boljših časov naj skrbno varuje. Mogoče, da zanjo nastopijo boljši časi, po novi železnici bo postala nekaka centrala južne Avstrije, morebiti bo kdaj slovenska Florenca, slovenska Siena glede umetnosti. Takrat bodo starine, ostanke — tem dragocenejši.

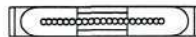

Misel — delo.

Zložil Anton Medved.

Kaj mi če o gradu misel,
ako zanj ne najdem temlja?
Rad bi v prostem zraku visel,
a še ljubša mi je zemlja.

Glasna misel mi je v čisli,
ki jo duh oznanja smelo,
a vsebolj od glasne misli
mi je v čisli — tiho delo.

Ljubezen — prijateljstvo.

Zložil Anton Medved.

Ljubezen podobna je blisku neba,
ki čarno posije v svetišče srca,
a hitro zavije se v noč nerazgledno.
Prijateljstvo stalnega solnca je žar,
ki ne pogasi ga oblakov vihar,
ki vedno ne sije, a sveti nam vedno.

